

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ ТА НАУКИ

Збірник матеріалів

**XXVII підсумкової науково-практичної
конференції викладачів**

20 лютого 2025 року

Київ 2025

УДК 061.3(063)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XXVII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2025. 385 с.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 7 від 26.02.2025)

Редакційна колегія:

Голова Трофименко М.В., ректор МДУ, доктор політичних наук, професор;

Члени редколегії Безчотнікова С.В., доктор філологічних наук, професор;
Задорожня-Княгницька Л.В., доктор педагогічних наук, професор;
Іванець Т. М., голова Ради молодих вчених МДУ, кандидат політичних наук, доцент;
Калініна С. П., доктор економічних наук, професор;
Константинова Ю. В., кандидат історичних наук, доцент;
Марена Т.В., кандидат економічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи;
Мельничук І. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Омельченко В.Я., доктор економічних наук, професор;
Павленко О.Г., доктор філологічних наук, професор;
Пирлік Н. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Романцов В.М., доктор історичних наук, професор;
Сабадаш Ю. С., доктор культурології, професор;
Тарасенко Д. Л., доктор економічних наук, професор.

Збірник містить матеріали XXVII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, яка відбулася 20 лютого 2025 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлені актуальні проблеми розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики, філософії та соціології, історії, економіки та менеджменту, права, екології, кібербезпеки, документознавства, культурології, журналістики, філології, літературознавства, методики викладання, педагогіки та психології.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та здобувачам вищої освіти, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами науки та освіти.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

6. Kaufmann-Kohler, G. & Schultz, T. (2021). "Online Dispute Resolution and Environmental Arbitration." Cambridge University Press.
7. Artificial Intelligence in Environmental Arbitration. Journal of Environmental Law, 2022.
8. WIPO Arbitration Rules for Environmental Disputes. Retrieved from: <https://wipo.int>
9. International Bar Association Guidelines on Environmental Ethics. Retrieved from: <https://ibanet.org>
10. Regulation (EU) 2016/679 General Data Protection Regulation (GDPR). Retrieved from: <https://gdpr-info.eu>

Камардіна Юлія,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права,
Маріупольський державний університет

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ КЛІМАТУ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

У всьому світі зростає кількість судових рішень, спрямованих на протидію зміні клімату. У липні 2023 р. United Nations Environment Programme опублікувало Звіт «Global Climate Litigation Report: 2023 Status Review». Аналіз Звіту показав, що кліматичні судові процеси – це сфера, що розвивається і що люди все частіше звертаються до судів у боротьбі з кліматичною кризою. Судова практика стає важливим інструментом для реалізації кліматичних політик, забезпечення виконання міжнародних зобов'язань і тиску на уряди та корпорації щодо скорочення викидів парникових газів. Цей звіт надає огляд ключових справ про клімат за останні два роки, включаючи історичні досягнення. З ростом частоти та обсягу кліматичних судових позовів формується все більш чітко визначений юридичний прецедент.

У міжнародних судах сьогодні перебувають у стадії розгляду як індивідуальні кліматичні позови (12 позовів до ЄСПЛ), а також запити про винесення консультативних висновків (були подані до Міжнародного суду ООН, Міжнародного суду з морського права та Міжамериканського суду з прав людини). Згідно з базою даних таких рішень, суди більш ніж 50 країнах світу вже ухвалили такі рішення.

В Україні, згідно з інформацією Офісу Генерального прокурора України на липень 2024 року, країна активно реагує на екологічні злочини, що стали результатом збройної агресії РФ. Прокурори спеціалізованих екологічних прокуратур здійснюють процесуальне

керівництво у 209 кримінальних провадженнях (як уточнили в Міністерстві захисту довкілля та природних ресурсів України – щодо 367 епізодів), що стосуються злочинів у сфері охорони навколишнього середовища, зокрема в зоні конфлікту. Загальна сума збитків за цими справами перевищує 250 млрд гривень, що свідчить про величезний екологічний збиток, завданий війною.

Одним з важливих моментів є відсутність внесення відомостей про екоцид, визначений статтею 441 Кримінального кодексу України, до Єдиного реєстру досудових розслідувань, хоча окремо прокурори наразі здійснюють процесуальне керівництво у 14 кримінальних провадженнях зазначеної категорії.

Міндовкілля зазначає, що Україна є першопрохідцем у розслідуванні екоцидів, і активно веде міжнародні переговори з ініціативи визнання екоциду окремим злочином і його включення до Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Міжнародно-правова база щодо злочинів проти довкілля включає кілька ключових документів, які визначають рамки для боротьби з екологічними збитками в умовах збройних конфліктів:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій 1949 року (Протокол I). Цей протокол зокрема регулює правила ведення війни та захисту цивільних осіб і об'єктів у міжнародних збройних конфліктах. Він включає положення про заборону атак на природне середовище, яке може призвести до серйозної шкоди довкіллю.

2. Конвенція ООН про заборону військового або іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (Конвенція ENMOD). Прийнята в 1977 році, ця конвенція забороняє використання засобів, що можуть наносити шкоду природному середовищу, а саме через військові дії чи інші форми ворожих впливів на екосистеми.

3. Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС). Стаття 8 Римського статуту визначає, що умисні напади на природне середовище, які можуть призвести до «масштабної, довготривалої та серйозної шкоди» навколишньому середовищу, є воєнними злочинами. Це є важливим інструментом у міжнародному праві для притягнення до відповідальності осіб, які завдають шкоди природі під час збройних конфліктів.

На рівні національного законодавства України існують кілька правових механізмів, які охоплюють злочини проти довкілля, пов'язані з агресією Росії:

1. Стаття 438 КК України (воєнні злочини). Визначає відповідальність за порушення законів і звичаїв війни, що включають умисні напади на об'єкти, що можуть завдати шкоди природному середовищу. Ця стаття охоплює різні злочини, пов'язані з екологічними збитками, які можуть виникнути внаслідок військових дій.

2. Стаття 441 КК України (екоцид). Передбачає кримінальну відповідальність за умисне знищення або пошкодження природних ресурсів, що завдає значної шкоди довкіллю. Вона прямо застосовується до злочинів, пов'язаних із збройною агресією та екоцидом, у тому числі в умовах воєнного конфлікту.

Крім цього, Генеральний прокурор України своїм наказом від 30.09.2021 № 312 створив Міжнародну раду експертів із питань розслідування злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту (МРЕ). У вересні 2022 року склад МРЕ було розширено, а 30.08.2023 на засіданні – створено нові тематичні напрями, зокрема й протидія злочинам проти довкілля.

Наразі в Україні перебуває в провадженні одне кримінальне провадження за обвинуваченням особи у вчиненні екоциду за статтями 28 і 441 Кримінального кодексу України. Однак це провадження не пов'язане з воєнними злочинами. Водночас важливим є факт того, що перший у світі випадок кримінального переслідування за злочин екоциду, вчинений під час війни, стосується обстрілів ядерної підкритичної установки «Джерело нейтронів» та сховища ядерних матеріалів, що функціонують на базі Харківського фізико-технічного інституту. У лютому 2024 року було повідомлено про підозру російському генерал-полковнику та чотирьом його підлеглим за вчинення злочинів, передбачених кількома статтями ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 437, ч. 1 ст. 438, ч. 3 ст. 110 Кримінального кодексу України, включаючи екоцид (ст. 441). Досудове розслідування наразі триває.

На сьогоднішній день основним нормативно-правовим актом, що регулює відносини з визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ, є постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326. Ця постанова затвердила Порядок визначення шкоди, завданої довкіллю, а також низку методик для обчислення розміру цієї шкоди, включаючи методики для оцінки збитків від військової агресії. Це дозволяє ефективно визначати масштаби екологічних збитків, завданих війною, та сприяє формуванню доказової бази для подальших юридичних дій.

У міжнародній практиці існують два основні варіанти для швидкого та ефективного розгляду справ, пов'язаних із шкодою довкіллю:

По-перше, це створення «зелених лав» або «зелених» судів. Це спеціальні суди, що займаються екологічними справами, але не вимагають формальних змін у судовій структурі. Така система вже застосовується в країнах з розвинутою судовою системою, таких як деякі європейські держави та США. Зелені суди дозволяють швидше та ефективніше розглядати екологічні питання, зокрема у випадках, коли існують екологічні правопорушення або серйозна шкода довкіллю.

По-друге, створення окремих екологічних судів чи трибуналів. Це спеціалізовані суди, які займаються лише екологічними справами і здебільшого не мають аналогів в Європі

та США, хоча є широко поширеними в інших регіонах світу. Така система має кілька переваг: швидкість судового процесу (спеціалізовані суди здатні швидше ухвалювати рішення у складних екологічних справах), ефективність (спеціалізація суддів дозволяє їм краще розуміти нюанси екологічних питань та присутність експертів (до судових процесів можуть залучатися позасудові експерти, що дозволяє забезпечити точність та обґрунтованість рішень).

Не зважаючи на те, що міжнародне право ще не визначило екоцид як окремий злочин у контексті воєнних злочинів, практично в усіх країнах, де є відповідні закони, цей тип злочину отримує окрему увагу. У цьому контексті виникає питання: чи можуть бути засуджені дії, що завдають масивної шкоди довкіллю в умовах збройних конфліктів?

Міжнародний кримінальний суд (МКС) визнає шкоду навколишньому природному середовищу як частину воєнного злочину, зокрема в контексті статті 8 Римського статуту. Згідно з п. в ч. 2 ст. 8 Римського статуту, умисне вчинення нападу, який призводить до серйозної шкоди навколишньому середовищу, є воєнним злочином, якщо ця шкода буде очевидно надмірною у порівнянні з військовою перевагою, яку можна очікувати від такого нападу. Це визначення включає завдання шкоди цивільним об'єктам і навколишньому середовищу в умовах збройного конфлікту, що може бути класифіковано як воєнний злочин.

Проте, наразі відсутня міжнародна судова практика, яка б чітко притягувала до кримінальної відповідальності за екоцид як окремий злочин. Злочин екоциду, який часто розглядається у контексті екологічних катастроф чи порушень навколишнього середовища, не має чітко визначеного статусу у міжнародному кримінальному праві, хоча він може бути включений як частина більш широкого визначення воєнних злочинів.

Незважаючи на відсутність кримінальної відповідальності за екоцид на міжнародному рівні, міжнародне право передбачає механізми відшкодування шкоди за завдані міжнародно-протиправні дії. Держава, яка здійснила агресивні дії, зобов'язана відшкодувати повністю шкоду, яку вона заподіяла. Це відображено в історичних прецедентах, таких як компенсація за шкоду довкіллю, завдану внаслідок військових конфліктів.

Один із важливих прецедентів компенсації за екологічні збитки виник у 1991 році, після незаконного вторгнення Іраку в Кувейт і його окупації. Рада Безпеки ООН ухвалила Резолюцію 692, яка створила Компенсаційну комісію ООН. Основною метою Комісії було розгляд заяв на компенсацію за збитки, завдані військовими діями Іраку.

Комісія не була судом, оскільки міжнародно протиправний характер дій Іраку вже був встановлений і визнаний міжнародною спільнотою, зокрема урядом Іраку. Її завданням було встановлення фактів і визначення розміру компенсацій, зокрема за екологічні збитки, завдані військовими діями. Це включало екологічні наслідки, такі як пожежі на нафтових

свердловинах, забруднення водних ресурсів та повітря, які мали серйозні наслідки для довкілля Кувейту.

В Україні всі випадки екологічної шкоди внаслідок війни, що спричинена агресією РФ, вже фіксуються та розслідуються у межах кримінальних проваджень за статтями 438 (порушення законів і звичаїв війни) та 441 (екоцид) Кримінального кодексу України. Такий підхід дозволяє забезпечити: збір доказів (докази екологічної шкоди, які будуть зібрані в ході національних розслідувань, можуть бути використані для доказування фактів шкоди на міжнародному рівні) та притягнення до відповідальності (винні особи можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності в Україні, а зібрані докази можуть бути використані для подальших міжнародних розслідувань, що зокрема допоможе підтвердити факт заподіяння шкоди Україні в міжнародних судах).

5 січня 2023 року було прийнято Резолюцію Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) «Вплив збройних конфліктів на довкілля», в якій було наголошено на необхідності кодифікації поняття «екоцид» як на національному, так і на міжнародному рівні та внесення змін до Римського статуту МКС шляхом доповнення його новим злочином – екоцидом.

Дійсно, питання притягнення держави до юридичної відповідальності за міжнародно протиправні діяння, зокрема за екологічні злочини, є надзвичайно складним і обмеженим у межах існуючої міжнародної правової системи. Зокрема, у випадку з Росією, Україна намагається використати різні механізми міжнародного права для притягнення до відповідальності за шкоду, заподіяну їй агресією, зокрема екологічні збитки. Однак існуючі правові інструменти мають серйозні обмеження, наприклад:

1. Міжнародний Суд ООН (МС ООН) Україна подала позов проти Росії до Міжнародного суду ООН (МС ООН) на підставі Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, в якому, зокрема, зазначалося про вимогу відшкодування збитків, заподіяних російською агресією довкіллю. Проте, МС ООН не визнав своєї юрисдикції щодо цієї частини вимог, зокрема стосовно екологічних збитків. Основною причиною цього є те, що МС ООН займається переважно розглядом порушень, які стосуються міждержавних суперечок, що виникають на підставі порушень певних міжнародних угод чи договорів, у той час як злочини, пов'язані з охороною довкілля, не завжди прямо підпадають під його компетенцію.

2. Міжнародний кримінальний суд також може бути потенційною опцією для притягнення до відповідальності за шкоду довкілля. Однак є два значні нюанси. По-перше, МКС не може притягнути до відповідальності державу як таку. Натомість він може розслідувати та притягати до відповідальності лише конкретних осіб (наприклад із політичного чи військового керівництва Росії). По-друге (і напевно, найважливіше),

предметна юрисдикція МКС є доволі обмеженою. Римський статут не дозволяє переслідувати за шкоду навколишньому середовищу як таку. Він не передбачає такого злочину як екоцид. Натомість Римський статут у статті 8 згадує шкоду навколишньому середовищу лише в контексті воєнних злочинів із таким формулюванням: «навмисне здійснення нападу, усвідомлюючи, що такий напад завдасть широкомасштабної, довготривалої та серйозної шкоди природному середовищу, яка буде явно надмірною щодо конкретної та прямої загальної очікуваної військової переваги».

3. Конвенція ООН із морського права. Цей інструмент потенційно дозволяє притягнути росію до відповідальності за шкоду, завдану морському навколишньому середовищу. Примітним тут є той момент, що в попередніх позовах, поданих Україною проти росії за цією конвенцією, наша держава вже заявляла вимоги про відшкодування шкоди, завданої навколишньому середовищу.

Таким чином, кліматичні судові позови стають важливим інструментом для забезпечення виконання міжнародних кліматичних зобов'язань, покращення адаптації до змін клімату та захисту прав людини в умовах кліматичних змін. Цей тренд обіцяє зростання правових ініціатив у цій сфері в майбутньому, що, ймовірно, допоможе посилити глобальну боротьбу з кліматичною кризою.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2314-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 03.01.2024).

2. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.12.2024).

Князькова Любов,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права,
Маріупольський державний університет

ПРАВО ПРАЦІВНИКІВ НА БЕЗПЕКУ ТА ГІГІЄНУ ПРАЦІ НА РОБОТІ

Загальна декларація прав людини проголосила право кожного на справедливі та сприятливі умови праці, складовою частиною якого є такі умови, які відповідають вимогам